

**Rozšířená verze textu J. Šmídy publikovaného v Živě 2026, 1: V–VII,
číslované odkazy na obrázky se vztahují k fotografiím otištěným v článku,
barevné předlohy a další snímky najdete v obrazové galerii u článku na webu Živy**

Jiří Šmída

140. výročí Průhonického parku

„Necht' park, i tehdy, až moje jméno bude dávno zapomenuto, dále žije, rozvíjí a těší se pozorností a stane se tak kulturní památkou naší milé vlasti!“ prohlásil Arnošt Emanuel hrabě Silva-Tarouca r. 1926 v přednášce na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze. Jeho přání bylo naplňováno i v r. 2025, kdy jsme si po 140 letech připomínali výročí založení Průhonického parku, jak ho známe dnes. Nejenže jméno jeho zakladatele nebylo zapomenuto a druhá část vyřčeného je naplněna statutem Národní kulturní památky, ale výjimečnost a jedinečnost tohoto mistrovského díla byla potvrzena i zápisem na Seznam světového dědictví UNESCO. K výročí byla také uspořádána dvoudenní mezinárodní konference Průhonický park v proměnách času. V článku se vrátíme ke vzniku tohoto parku, shrneme jeho historický vývoj i výzvy a úspěchy současné doby.

Hrabě Silva-Tarouca (narozen 1860, obr. 1) budoval Průhonický park od r. 1885 a tvořil ho až do své smrti r. 1936, přestože celé průhonické panství prodal v r. 1927 československému státu. Se svou rodinou totiž na zámku zůstal a působil zde dále jako poradce ředitele doc. dr. Ing. Bohumila Kavky, v té době nově zřízených Státních pokusných objektů zemědělských, s Výzkumnými stanicemi pro okrasné zahradnictví, pro ovocnářství a pro zelinářství. Dlouhodobě mohl budovat park podle svých představ a vzniklo tak celoživotní originální dílo jednoho autora, které je zřejmě posledním svobodným krajinářským dílem tohoto charakteru i rozsahu. Svému milovanému parku mohl věnovat celých 50 let kontinuální péče a skutečnost vzácného spojení vlastníka, investora i autora v jedné osobě celou výjimečnost ještě podtrhuje. Hrabě pracoval pod heslem: „Systém, to jsem já!“

Jeho působení v Průhonicích je datováno od doby, kdy se oženil s jedinou dcerou Jana Nepomuka hraběte Nostic-Rieneck – říšskou hraběnkou Marií Antoníí, dědičkou průhonického

panství a dalších rozsáhlých nosticovských statků (např. hnědouhelných dolů v severních Čechách). Jejich sňatkem začala nová etapa průhonického panství.

Přestože byl Silva-Tarouca vystudovaný právník, vypracoval se díky svému od mládí rozvíjenému uměleckému talentu, pílí a zájmu o botaniku, dendrologii a krajinu na jednoho z předních krajinářských architektů té doby i všeobecně uznávaného odborníka na poli dendrologie, v oblasti trvalek a tvorby alpin. Zastával také četné funkce, byl např. poslancem Říšské rady i Českého zemského sněmu, posledním ministrem orby v rakousko-uherské monarchii, spoluzakladatelem a prezidentem Dendrologické společnosti Rakouska-Uherska a předsedou Československé dendrologické společnosti.

Budování parku věnoval hrabě Silva-Tarouca velké množství času, finančních prostředků, a především uměleckého nasazení. S velkým umem využíval terén, se kterým mistrně pracoval. Zařízlá údolí ještě více opticky prohluboval výsadbou jehličnanů ve vrcholových partiích, která se zrcadlila ve vodních plochách, otevřené prostory – louky a rybníky (elementy světla) – kombinoval ve vhodném poměru a rovnováze s uzavřenými porosty (prvky stínu). Důležité byly také kompozičně situované průhledy. Hlavní práce byly hotovy již před první světovou válkou. Jak sám říkal, snažil se docílit mnohotvarých obrazů zapadajících do rámce středočeské krajiny. Výjimečnost parku nespočívá jen v jeho historicko-umělecké hodnotě, ale i hodnotě dendrologické v podobě cenné sbírky dřevin – v době budování parku byly Průhonice vstupní branou introdukovaných rostlin (především dřevin) do celé Evropy.

Tvorbou hraběte Silva-Taroucy vznikla v parku jedinečná kompozice založená na promyšlené kombinaci rostlin z různých koutů světa s domácími druhy, s důrazem na jejich podobné nároky na stanoviště, k získání harmonických skupin, přirozeně působících krajinných motivů a za účelem malířské manipulace s prostorem. Vytvořil tak vysoce estetický efekt s pokorným respektováním požadavků na nároky rostlin. Unikátní kompozice je formována domácími i cizokrajnými stromy (i jejich různými kultivary) v kombinaci s keři a trvalkami. Významnou roli hrála barevnost a proměnlivost jednotlivých rostlin v různých obdobích roku a velkorysé používání konifer. Umně pracoval s pozadím, kulisami a atraktivním popředím, kterým docílil hloubky obrazu. Jeho dílem vznikla rozsáhlá botanická sbírka, uspořádaná do krásných krajinných obrazů a promyšlených scenerií. Průhonický park tedy představuje vrcholné dílo malířsko-krajinářského slohu, jehož součástí je neorenesanční zámek.

V parku se v současné době nachází mimořádná sbírka rostlin, která pojímá přes 350 druhů jehličnatých dřevin a více než 1 500 druhů dřevin listnatých. Nejznámějším zde pěstovaným rodem je pěnišník (*Rhododendron*) s rozsáhlou sbírkou čítající okolo 8 000 jedinců ve více než 250 druzích a kultivarech. Z průhonického šlechtění pochází mnoho jeho kultivarů.

Nedílnou součástí parku je i rozsáhlé průhonické Alpinum, které se rozkládá na ploše zhruba 6 ha (včetně Podzámeckého alpina) a je jedním z největších přírodních alpin v Evropě. Alpinum je taktéž dílem hraběte Silva-Taroucy, bylo vybudováno kolem r. 1895 a od počátku bylo určeno pro pěstování alpské a horské flóry a také pro pěstování nejnovějších a nejvzácnějších dřevin a trvalek. Znamé jsou např. borovice *Pinus heldreichii* 'Schmidt' nebo smrk ztepilý *Picea abies* 'Formanek', které jsou původními matečnými rostlinami.

Vývoj po r. 1927 byl velmi stručně naznačen výše (a bližší informace o vývoji po r. 1927 i s ohledem na biologickou složku parku vyšly v Živě 1985, 4), v r. 1936 se pak v rámci organizačních změn sloučily tři zmiňované výzkumné stanice ve Výzkumný ústav zahradnický v Průhonicích a B. Kafka zůstal ředitelem až do svého odchodu do penze v r. 1971. V r. 1962 nastala výrazná organizační změna, při níž byl Průhonický park delimitací převeden do Správy Československé akademie věd (ČSAV) a od r. 1968 začleněn jako oddělení do Botanického ústavu. Tím se mění přístup k obnově a údržbě parku, péče je zaměřena spíše z pohledu botaniky a ekologie než z pohledu zahradnického. Prioritou již nebyla údržba, obnova a zachování výjimečné kompozice parku, na druhou stranu byla péče s dostatečnou odbornou úrovní věnována zachování a rozšiřování mimořádné dendrologické skladby parku o domácí i cizokrajné dřeviny. Množství výsadeb bylo sortimentálního charakteru, často však byly tyto skupinové výsadby umísťovány na zcela nevhodná místa bez ohledu na základní kompozici.

Nová éra Průhonického parku

V r. 1992 po transformaci zaniká ČSAV a vznikla Akademie věd ČR. V tomto roce také nastupuje do funkce vedoucího Správy Průhonického parku Ing. Ivan Staňa (působící v parku od 70. let jako památkář), kterému se podařilo díky pochopení a mimořádné podpoře vedení AV ČR i Botanického ústavu změnit přístup k Průhonickému parku jako k památce zahradního umění, obnovit zahradnický přístup k obnově a údržbě parku odpovídající jeho významu a krok po kroku mu navracet jeho téměř ztracenou podobu. Velký boj byl např. sveden s bývalým krytem pro pernatou zvěř, tvořeným především keři weigelií (*Weigela*), meruzalek (*Ribes*), šeříků (*Syringa*) a bezů (*Sambucus*), představujícím na mnoha místech nepropustnou a neprůhlednou bariéru, která kdysi zřetelnou kompozici absolutně popřela. Práce na obnově parku však zahrnovaly nejen uvolňování porostů, zdravotní probírky, výchovné zásahy a vyčištění zanedbaných matečnic okrasných dřevin, ale také novou výsadbu stromů, nezbytnou obnovu cest a drobné architektury, odbahnění rybníků, sekání luk a dalších partií, vytvoření zázemí jak pro zahradníky, tak pro návštěvnický provoz nebo postupné zajištění mechanizačního vybavení. Vznikl nový informační a orientační systém parku, byla vybudována

nová prodejna vstupenek v budově vrátnice, obnovena přístupová alej k zámku včetně nového parkoviště, mezi lety 1993–98 proběhlo vyčištění a celková revitalizace všech rybníků v parku včetně toku Botiče. Zrestaurována byla kašna na Velkém nádvoří včetně nové strojovny, provedla se zásadní úprava Malého nádvoří, v r. 1996 byla zahájena obnova historické kamenné ohradní zdi, která pokračovala výstavbou nového dřevěného palisádového oplocení parku. Byla také iniciována snaha o uzavření silnice III. třídy Průhonice–Dobřejovice. Park byl letech 1984, 2007 a 2008 sužován vichřicemi, v letech 2002 a 2013 pro změnu povodněmi s následujícími silnými větry. Tyto události měly na svědomí výrazné ztráty stromů a zároveň do té doby částečně zlepšenou úroveň parku a práce na jeho obnově vrátily o několik let zpět. Po r. 2002 dochází ke sloučení Botanické zahrady na Chotobuzi pod úsek Správy Průhonického parku. Od r. 2005 v rámci nové organizační struktury BÚ vzniká úsek Správy průhonického parku a Genofondových sbírek (SPP a GS).

Nezbytnou potřebou byla inventarizace a vyhodnocení stromového inventáře. V r. 2010 byl proveden dendrologický průzkum Průhonického parku, hodnocení stromů včetně návrhu pěstebních opatření bylo pak znovu aktualizováno v letech 2015–16. Hodnocení bylo provedeno jak pro jednotlivé stromy především podél cest (v celkovém počtu přibližně 12 tisíc kusů), tak pro porosty dřevin. V rámci prací (2015–16) byla řešena také Obnova prostorové kompozice památky na základě revize a rozpracování výstupů projektu Význam introdukce dřevin v památkách zahradního umění, který byl podpořen programem výzkumu národní a kulturní identity (NAKI). Všechny tyto podklady pak byly využity pro následující obnovné projekty.

V r. 2010 byl také potvrzen zápis Průhonického parku jako součásti sériové památky Historické centrum Prahy o dvou konstitutivních částech na Seznam světového dědictví UNESCO. Tím se definitivně potvrdila světová výjimečnost této kulturní památky.

Ivan Staňa působil ve funkci vedoucího Správy Průhonického parku do r. 2017 (33 let), kdy na tuto pozici nastoupil autor tohoto článku, a dále působil jako vedoucí provozu parku do r. 2024. I poté zůstal činný na Správě parku jako její důležitý člen a také v rámci výzkumného projektu NAKI III až do svého náhlého úmrtí v r. 2025. I. Staňa v rámci správy parku nastavil základní principy péče, údržby i obnovy, které jsou stále platné a lze na nich dlouhodobě stavět.

Botanický ústav AV ČR, zajišťující péči o Průhonický park prostřednictvím úseku Správy Průhonického parku a Genofondových sbírek, má své sídlo na zámku, který je z tohoto důvodu návštěvníkům nepřístupný až na reprezentativní a konferenční prostory, stálé expozice, galerii, návštěvnické centrum a kavárnu.

Park se rozprostírá na ploše 250 ha v údolí potoka Botiče, tvořícího hlavní pomyslnou osu, a jeho přítoků. Botič napájí tři velké rybníky – Podzámecký, Labešku a Bořín – které jsou výraznými dominantami parku (obr. 3–6). Je protkán sítí cest v délce přibližně 25 km, jejichž součástí je systém číslovaných orientačních bodů (sloupků) na křižovatkách. Obvodová hranice parku má délku přibližně 10 km a v současné době je areál kompletně oplocen. Vejit do parku je možné 10 vstupy (dvěma hlavními, kde se dá zakoupit denní vstupenka, ostatní jsou průchodné s čipovou permanentkou).

Součástí areálu Průhonického parku je i Průhonická botanická zahrada BÚ AV ČR a genofondové sbírky, kde jsou soustředěny významné sbírky kosatců, pivoňek, denivek, růží, pěnišníků a sněženek, na ploše botanické zahrady se nachází i stará pomologická sbírka (blíže v Živě 2015, 3: LVI; 2022, 2: XXVII–XXVIII).

V současné době zahrnuje úsek Správy Průhonického parku a Genofondových sbírek celkem 38 pracovních míst. Ty jsou rozloženy v rámci jednotlivých pracovníků managementu (vedoucí správy Ing. Jiří Šmída, vedoucí provozu Ing. Markéta Macháčková), dendrologa (Jiří Burda) a čtyř oddělení, z čehož oddělení Park disponuje 14 pracovními místy (vedoucí Lukáš Hofman), oddělení Alpinum 7 pracovními místy (vedoucí Ing. Lukáš Hrdinka), oddělení Botanická zahrada a Genofondové sbírky 9 pracovními místy (vedoucí RNDr. Pavel Sekerka) a oddělení Administrativy a zákaznické podpory pěti pracovními místy (vedoucí Simona Voborníková). Před organizační změnou v r. 2025 bylo ve struktuře SPP a GS oddělení Propagace a vztahů s návštěvnickou veřejností (vedoucí Ing. Barbora Kačmáčková). Všechny tyto složky zajišťují soustavnou, pravidelnou a odbornou obnovu, péči a údržbu parku a péči o návštěvnický provoz.

V areálu se pro SPP a GS nacházejí tři provozní zázemí, která slouží jednak personálním potřebám pracovníků (šatny, hygienické zázemí, kuchyňka atd.), ale také jako prostory pro nářadí, jednotlivé stroje a další mechanizaci, sklady, garáže, dílny apod. Budova zázemí pro oddělení Alpina a Botanické zahrady se nachází na Chotobuzi, oddělení Park má své provozní zázemí v I. i II. části parku, jejichž součástí jsou ubytovací kapacity využitelné primárně pro pracovníky SPP a GS.

Dlouhodobou snahou v rámci provozní vybavenosti pro péči a údržbu parku s ohledem na optimalizaci pracovních procesů, bezpečnost práce a ochranu zdraví pracovníků je pořizování drobné i větší techniky, pracovních strojů a nářadí. Jde zejména např. o traktory, žací stroje (se spalovacími i elektrickými motory), multikáry, malotraktory, cisterny, sypač, mulčovač, štěpkovač, elektrické pracovní vozíky, motorové pily, křovinořezy, fukary atd. Snahou je obnova a rozšiřování vozového i mechanizačního vybavení zahrnující moderní víceúčelové stroje včetně zastoupení s plně elektrickými pohony.

Významné události posledních let

Období let 2018–20 provázely ve vegetačním období extrémně nízké úhrny srážek umocněné velmi vysokými teplotami, které se v kombinaci s teplotně kolísavým zimním obdobím výrazně projevíly přemnožením podkorních hmyzích škůdců, především lýkožrouta smrkového (*Ips typographus*), 1. severského (*I. duplicatus*) a 1. lesklého (*Pityogenes chalcographus*). Tito kalamitní škůdci jehličnatých dřevin páchali významné škody na solitérách i v rámci porostů, a to na celém území parku. Nejvíce byl decimován smrk ztepilý, avšak z důvodu značného přemnožení byly ke škodě napadány a likvidovány i ostatní známé druhy smrku. Kalamitní stavy kůrovce byly zaznamenány v rámci celé ČR, ale i střední Evropy. V souvislosti s bojem proti těmto škůdcům a likvidací následků bylo v inkriminovaných letech vytěženo kolem 3 800 m³ kůrovcového dřeva (asi 3 500 stromů). Situace se od r. 2021 začínala pomalu stabilizovat a v r. 2024 bylo nutné z parku odstranit „už jen“ zhruba 120 m³ kůrovcového dřeva, čímž se dostáváme přibližně na úroveň r. 2017. Na dramatickou situaci, která se projevíla výrazným prořídnutím porostů obecně tvořících kompoziční kostru parku, navázala intenzivní výstavba oplocenek s plošnými výsadbami lesních sazenic v celkovém počtu asi 33 tisíc kusů. V širším i blízkém okolí parku (někdy až na samé jeho hranici) stále postupně probíhá intenzivní zástavba obytnými i komerčními zónami protkaná dopravní infrastrukturou, která se mimo jiné negativně projevuje zhoršenou kvalitou vody přitékající do parku i přesto, že čističky odpadních vod jsou umístěné na každém větším přítoku. Následkem jsou především silně eutrofizované rybníky, v letních obdobích s nevzhledným vodním květem i nepříjemným zápachem. Naopak k rozvoji parku a jeho památkové obnově zásadním způsobem přispěly dva velké významné projekty realizované v posledních 10 letech. V období 2015–17 byla uskutečněna Obnova Podzámeckého alpina. Pro svůj neuspokojivý stav nemohla být tato část v bezprostřední blízkosti zámku a na svazích kolem Podzámeckého rybníka dlouho návštěvnický využívána. Základním motivem obnovy bylo zpřístupnit toto místo návštěvníkům a vytvořit příjemný pobytový prostor. Řešené území o rozloze 1,5 ha je nejexponovanější částí parku. Pěšiny ve svazích postupně zanikly, téměř všechny opěrné kamenné zídky zmizely a vše zarostlo. Obnovou se zde podařilo celý prostor provzdušnit a otevřít nové nádherné pohledy na Podzámecký rybník, zámek a další unikátní scenerie. Byly obnoveny opěrné kamenné zídky, kamenná schodiště, cesty a pěšiny, kovářsky zpracovaná autorská zábradlí a treláže pro popínavé rostliny. Dále byly očištěny skalní výchozy, doplněn mobiliář a vysázena kolekce rostlin čítající okolo 230 druhů. Oblíbeným místem se stala obnovená Růžová zahrádka s historickým i současným sortimentem růží (obr. 5). Celkové náklady projektu činily zhruba 32 milionů Kč, z čehož 80 % bylo hrazeno z grantu Fondů Evropského hospodářského prostoru.

Druhou mimořádnou akcí, která probíhala od 1. ledna 2021 do 31. prosince 2023, byl rozsáhlý projekt Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) s názvem Průhonický park – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO. Cílem byla revitalizace památky s důrazem na její kulturní hodnoty (výjimečnou světovou hodnotu) a zatraktivnění pro návštěvníky. Tento projekt se věnoval obnově původní krajinářské kompozice, zajištění provozní bezpečnosti u stávajících přestárých nebo jinak narušených jednotlivých stromů a porostů (3 300 pěstebních opatření, pokáceno 1 547 stromů, vysazeno 758 vzrostlých stromů, např. historický kultivar javoru mléče *Acer platanoides* 'Schwedleri', a kolem 30 tisíc lesních sazenic), obnově parkových mlatových cest (opraveno zhruba 17 km), dále rekonstrukci schodů, opěrných zídek, ohradních zdí a v neposlední řadě i drobných staveb v parku, k nimž patří Rybárna, Wachhaus, Alpský srub a Česká chaloupka. Projekt zahrnoval i vytvoření nového informačního systému pro návštěvníky a tvorbu výstavních expozic v rekonstruovaných objektech, které jsou nyní poprvé od dob hraběte zpřístupněny veřejnosti. Celkové náklady dosáhly přibližně 205 milionů Kč, 80 % bylo hrazeno z IROP. Projekt takového rozsahu a finanční náročnosti nebyl v tomto parku od dob hraběte Silva-Taroucy dosud realizován.

Péče a údržba o park, mimo tyto velké projekty, zahrnuje i další větší investiční akce nebo rozsáhlejší opravy/obnovu. Za posledních 8 let je možné jmenovat např. nové veřejné toalety ve II. části parku (2017), obnovu mlatového povrchu na Velkém nádvoří (2018), obnovu automatického závlahového systému na Velkém nádvoří (2019), dobudování automatického závlahového systému Podzámeckého alpina (2020), pořízení nových laviček (2018–19), pokračování v opravách oplocení parku (průběžně), budování nových turniketových vstupů (průběžně), zavedení prodeje on-line vstupenek (2020), vybudování odstavné plochy pro automobily u II. části parku (2023), opravu doškové střechy na České chaloupce (2024), opravy mostků (průběžně), obnovu cesty ke kostelíku, kamenných schodů a propojovací cesty na Velkém nádvoří (2025), projektovou dokumentaci na obnovu porostů (2024, 2025) a na opravu kašny na Velkém nádvoří (2025) nebo nový prodejní a parkovací systém (2025).

Jedním z předpokladů pro naplnění výjimečné světové hodnoty statku světového dědictví je splnění podmínky integrity. Přelomovým momentem v posílení integrity této významné památky bylo uzavření již zmíněné silnice III. třídy Průhonice–Dobřejovice pro automobilovou dopravu, která park historicky dělila na dvě části. Intenzivní a stále zvyšující se provoz byl bezpečnostním rizikem pro návštěvníky při přecházení z jedné části do druhé, zároveň kolidoval s běžným provozem údržby. Po dlouholeté snaze Botanického ústavu o zneprůjezdnění silnice trvající více než 10 let byla na podzim 2018 silnice pro dopravu uzavřena a podepsány smlouvy mezi obcí Průhonice a Botanickým ústavem k dlouhodobému

užívání a její správě. Začleněním této komunikace do cestní sítě parku tak mohl být odstraněn plot oddělující I. a II. část parku a obě části pohledově, provozně i návštěvnický propojeny.

K památce, jako je Průhonický park, neodmyslitelně patří její návštěvníci. Za posledních 15 let se vývoj návštěvnosti postupně kolísavě zvyšuje a v r. 2025 bylo prodáno přes 145 tisíc jednodenních vstupenek a téměř 2 600 celoročních. Počet celkových návštěv včetně opakovaných vstupů držitelů permanentek pak dosáhl výrazně přes 225 tisíc vstupů. Do parku mohou návštěvníci vstupovat zakoupením denní vstupenky (na pokladně, ve vstupenkovém kiosku či on-line) nebo celoroční čipové permanentky.

Aby výraznější vytíženost parku nepřipadala jen na několik kratších období roku a okolí zámku, byla by optimálním stavem rovnoměrně rozložená návštěvnost v průběhu celého roku po celém areálu. Během roku jsou v parku, botanické zahradě i na zámku pro návštěvníky pořádány různé sportovní, kulturní a společenské akce a aktivity (laického i odborného zaměření) organizované Botanickým ústavem i externími subjekty. Návštěvnost však v konečném důsledku ovlivňuje především aktuální počasí a pravidelné výrazné projevy vegetace – na jaře především kvetení pěnišníků, na podzim pak zbarvení dřevin. Proto jsou stále nejnavštěvovanějšími měsíci květen a říjen.

Na období 2025–34 byl pro Průhonický park zpracován nový Management plan, ve kterém jsou navrženy základní cíle a opatření důležitá pro další rozvoj parku i Správy parku samotné. Zahrnují např. stabilizaci a rozvoj personálního obsazení, aktuální komplexní zaměření parku, rehabilitaci hmotných komponent a realizaci rozvojových záměrů, rozpočtový růst, digitální archivaci, optimalizaci mechanizačního vybavení, koncepční práci s návštěvnickou veřejností nebo propagaci památky a jejích hodnot v ČR i zahraničí (zvýšení veřejného povědomí). Úkolem bude jejich postupné naplňování s nutným přihlédnutím k finančním, časovým, právním i personálním možnostem.

Snahou tak stále zůstává následovat tvůrčí myšlenky našeho pana hraběte, uchovat Průhonický park v jeho podobě pro příští generace, a tím naplnit odkaz úvodního citátu.

Více na www.pruhonickypark.cz